



**STUDENTS' JOURNEY FROM SCHOOL LIFE TO SOCIAL DEVELOPMENT:
AN ANALYSIS**

ORCID
Connecting Research
and Researchers

<https://orcid.org/0000-0001-6809-2149>

<https://orcid.org/0000-0003-2967-3551>

PROF. DR. SANJAY B. KHADSE

Professor

Shri Shivaji College of Education, Amravati

MS. MANORAMA PANDURANG SANAP

Ph.D. Research Scholar

Shri Shivaji College of Education, Amravati

sanapmanorama@gmail.com

Received: 11.11.2024

Reviewed :13.11.2024

Accepted: 14.11.2024

ABSTRACT

Experiences in school life contribute not only to students' academic knowledge but also to their cultural, physical, and social development. School is often referred to as a miniature representation of society. Along with intellectual growth, social skills are also taught in schools. These include communication skills, leadership abilities, moral values, introducing ideal personalities, the role of cooperation, national unity, and the teaching of unity in diversity. In addition to education, social activities in school help preserve students' personalities and social relationships. The skills learned during school life help in identifying their inherent qualities, shaping their future careers and development, and maintaining proper behavior while interacting in society. This research aims to understand how various aspects of students' school life impact their social development and to highlight the positive outcomes, with an emphasis on students making proper use of their social skills.

KEY WORDS: School life, Social development, Education, moral Values.

विद्यार्थ्यांची शालेय जीवनातून सामाजिक विकासाकडे

वाटचाल: एक आकलन

प्रस्तावना

शालेय जीवनातील अनुभव विद्यार्थ्यांचे शैक्षणिक ज्ञानाबरोबरच सांस्कृतिक, शारीरिक आणि सामाजिक विकास करीत असतात. शाळा म्हणजे समाजाची छोटी प्रतिकृती संबोधिल्या जाते. बौद्धिक विकासासह शाळेमध्ये सामाजिक कौशल्य देखील शिकविले जातात. यामध्ये संवाद कौशल्य, नेतृत्व क्षमता, नैतिक मूल्य, आदर्श व्यक्तिमत्त्वाचा परिचय, सहकार्याची भूमिका, राष्ट्रीय एकात्मता, विविधतेतून एकतेची शिकवण देण्याची कार्य शाळेमध्ये केल्या जाते. शालेय शिक्षणासह, शालेय जीवनातील सामाजिक उपक्रम, त्यांचे व्यक्तिमत्त्व आणि सामाजिक संबंध जपण्यास मदत करतात.

विद्यार्थ्यांच्या शालेय जीवनातील कौशल्यातून त्यांची अंगभूत गुणांची ओळख, भविष्यामधील करियर व विकास, समाजामध्ये वावरत असताना योग्य वर्तनाची जपणूक यावर प्रभाव पडतो. शाळेतील विविध सांस्कृतिक कार्यक्रमातील सहभाग, शालेय सहली, खेळ यांचा विद्यार्थ्यांच्या सामाजिक विकासांमध्ये महत्त्वपूर्ण वाटा आहे.

एलन या शास्त्रज्ञांच्या मतानुसार, शालेय जीवन फक्त शाळेतील शिक्षणासाठीच नाही तर विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण विकासासाठी असतो, शालेय जीवन विद्यार्थ्यांना सामाजिक संवाद इतरांसोबत काम करण्याची कला आणि नवीन विचारांना खुलेपणाने स्वीकारण्याचे क्षमता शिकवते.

या संशोधनामध्ये विद्यार्थ्यांच्या शालेय जीवनाच्या विविध घटकांचा सामाजिक विकासावर कसा परिणाम

होतो, हे समजून घेऊन त्याचा सकारात्मक परिणाम स्पष्ट करणे हा असून विद्यार्थ्यांना त्यांच्या सामाजिक कौशल्यांचा योग्य वापर करणे हा आहे.

गरज व महत्त्व :-

1. शालेय वातावरणामध्ये विद्यार्थ्यांना शालेतील सामाजिक- आर्थिक स्थिती, वर्गशिक्षक, मुख्याध्यापक, वर्गमित्र, शाळेमधील उपलब्ध असलेले साधनसामग्री, शाळेमध्ये शिक्षणासह राबवले जाणारे विविध उपक्रम, कार्यक्रम या सर्व घटकांचा विद्यार्थ्यांवर परिणाम होतो. योग्य शालेय वातावरण विद्यार्थ्यांना सकारात्मक विचार करण्यास व सामाजिक विकासाला आकार देण्यास कशाप्रकारे आवश्यक व गरजेचे आहे या संशोधनामध्ये माहिती देण्यात येत आहे.
2. विविध स्तरातील विद्यार्थ्यांचे परस्पर संबंध व एकात्मतेची भावना शाळेमध्ये निर्माण होते, त्यासाठी ह्या घटकांकडे लक्ष देणे गरजेचे आहे याचा योग्य परिणाम अभ्यासण्याची आवश्यकता या संशोधनामध्ये केली आहे.
3. शिक्षकांचे योग्य मार्गदर्शन समाजासाठी अत्यंत महत्त्वाचे आहे.
4. शालेय कार्यक्रम, क्रीडा, उपक्रम, शिक्षकांचे प्रशिक्षण यामुळे विद्यार्थ्यांची व्यक्तिमत्त्व कसे विकसित होईल हे संशोधनाचे मुख्य उद्दिष्ट आहे.
5. या संशोधनाची आवश्यकता व गरज विद्यार्थ्यांच्या शालेय जीवनाची गुणवत्ता वाढविणे, त्यांचे सामाजिक आणि मानसिक विकास सशक्त करणे आणि त्यांना भविष्यात यशस्वी व्यक्तिमत्त्व बनविण्यासाठी योग्य वातावरण प्रदान करणे आहे.

उद्दिष्टे:-

1. विद्यार्थ्यांचा शालेय जीवनातील अनुभवांचा त्यांच्या सामाजिक विकासावर कसा परिणाम होतो हे समजून घेणे.
2. शालेतील विविध उपक्रम, कार्यक्रम, खेळ, सहली आणि गटचर्चा यांच्या माध्यमातून विद्यार्थ्यांच्या सामाजिक विकास कसा होतो याचा अभ्यास करणे.

3. शालेतील धोरणे आणि कार्यक्रम विद्यार्थ्यांच्या सामाजिक कौशल्यांच्या वृद्धीला कशी मदत करतात हे समजून घेणे.
4. शिक्षकांचे मार्गदर्शन आणि शालेय वातावरण विद्यार्थ्यांच्या सामाजिक विकासात कसा महत्त्वपूर्ण ठरते हे जाणून घेणे.
5. विद्यार्थ्यांच्या सामाजिक कौशल्यांचा त्यांच्या आत्मविश्वास, व्यक्तिमत्त्व आणि सामाजिक जाणीवांवर कसा परिणाम होतो याचा अभ्यास करणे.
6. शालेय जीवनात विविधतेचा विद्यार्थ्यांच्या सामाजिक विकासात कसा परिणाम होतो याचा शोध घेणे.

संशोधनाची साधने :-

१. विद्यार्थ्यांची शालेय जीवन प्रश्नावली.
२. शिक्षक व मुख्याध्यापक यांची मुलाखत.
३. विद्यार्थ्यांसोबत गटचर्चा.

शालेय जीवन व सामाजिक विकास यांचा सहसंबंध:

- माध्यमिक शाळेतील विद्यार्थ्यांचे शालेय जीवन व सामाजिक विकास यांचा एकमेकांशी घनिष्ठ संबंध आहे शालेय जीवनामध्ये विद्यार्थ्यांना विविध शालेय कार्यामध्ये, सांस्कृतिक आणि क्रीडा कार्यक्रमांमध्ये तसेच विविध सामाजिक उपक्रमांमध्ये भाग घेण्याची संधी मिळते याद्वारे सामाजिक दृष्टिकोन विस्तारतो.
- माध्यमिक शाळांमध्ये शालेय अभ्यासक्रमाव्यतिरिक्त क्रीडा स्पर्धा, सांस्कृतिक कार्यक्रम, निबंध लेखन, भाषण व वादविवाद स्पर्धा, व्यासपीठावरील मैदानावरील कार्यक्रमांद्वारे विद्यार्थ्यांमध्ये समाजामध्ये वावरण्याचा आत्मविश्वास, विविध अनुभव व संधी उपलब्ध होतात. विविध कार्यशाळा, परिषदा सहभागामुळे आत्मविश्वास वाढून समाजामध्ये स्वतःच्या कर्तव्यांची जाणीव अथवा समज येते.
- शालेय जीवनामध्ये विद्यार्थ्यांना विविध धार्मिक सण, उत्सव, विविध भाषेचे ज्ञान, सांस्कृतिक कार्यक्रमाद्वारे विविधतेतून एकात्मतेची भावना ह्या बाबींचे ज्ञान मिळते.

- शाळेमध्ये विद्यार्थ्यांना शिस्त, मोठ्यांचा आदर, एकमेकांना सहकार्य, सामाजिक नैतिक मूल्य, सदाचार, पर्यावरण शिक्षण, समाज उपयोगी शिक्षण दिल्यामुळे विद्यार्थ्यांचे वर्तन, विचार आणि मूल्यांची जोपासना या गुणांची समज वाढते.
- शाळेमध्ये विद्यार्थ्यांना सकारात्मक वातावरण मिळते शिक्षकांचे मार्गदर्शन शालेय कार्यक्रमांमुळे विद्यार्थ्यांची मानसिक आरोग्य सुधारण्यास मदत होते.
- शाळेमध्ये विविध स्वभावाचे विद्यार्थी दिसून येतात. विद्यार्थ्यांचे वर्तनही विविध प्रकारचे दिसून येते. शाळेत विविध विषयांचे शिक्षक आपले अध्यापन करत असताना विद्यार्थ्यांचे सर्वतोपरी मार्गदर्शन करीत असतात. विद्यार्थ्यांमध्ये भांडण तंटे, वादविवाद झाल्यास त्याची सोडवणुकही ही शिक्षकांच्या माध्यमातून होत असते विद्यार्थ्यांमध्ये संघर्ष होऊ नये याची काळजी शिक्षक वर्ग घेत असतो. विद्यार्थ्यांना अधिक सशक्त व सक्षम बनविणे याकडे अध्यापकांचा कल असतो हे दिसून येते यातूनच समाजोपयोगी समुपदेशन होत असल्याचे लक्षात येते.
- माध्यमिक शाळेतील जीवन विद्यार्थ्यांचा मानसिक, शारीरिक आणि सामाजिक विकास घडविते. विविध शालेय अनुभवातून समाजामध्ये वावरण्याचा आत्मविश्वास विद्यार्थ्यांना मिळतो. समाजातील विविधतेची, संस्कृतीची, मूल्यांची माहिती शाळेमध्ये शिकायला मिळते म्हणून शालेय जीवन आणि सामाजिक विकास यांचा घनिष्ठ सहसंबंध आहे की जे विद्यार्थ्यांच्या भविष्यासाठी आवश्यक आहे.

• **शालेय उपक्रमांद्वारे विद्यार्थ्यांचा सर्वांगीण विकास:** मुलांचा सर्वांगीण विकास साधण्यासाठी शाळेत विविध उपक्रम आयोजित केले जातात. क्रीडा स्पर्धा, शारीरिक सक्रियता आणि टीमवर्कला चालला देण्यात येते. संस्कार व मूल्य आधारित कार्यक्रम मुलांना नैतिक आणि सामाजिक मूल्ये शिकवितात. व्यासपीठावरील संगीत, नृत्य, नाटक

कार्यक्रम मुलांच्या सर्जनशीलतेला प्रोत्साहित करतात. तसेच त्यांचा आत्मविश्वास वाढवितात. भाषाशुद्धता, लेखनकौशल्य वृद्धी करण्यासाठी वाचन स्पर्धा, निबंध लेखन, भाषण स्पर्धा घेतल्या जातात. शालेय कार्यशाळा, विज्ञान, गणित व कला यांवरील कार्यशाळा मुलांची तर्क शक्ती वाढवितात.

- शाळेमध्ये सामाजिक सेवा आणि पर्यावरण संवर्धन कार्यक्रमांमुळे मुलांमध्ये सामाजिक दृष्टिकोन आणि पर्यावरणाबद्दल जाणीव निर्माण होते. शालेय सहली, शिबिरे आणि वाचन सत्राचा आयोजन मुलांना निसर्गाची, वाचनाची व जीवनाची ओळख व रुची निर्माण करतात यामुळे शाळेतील मुलांचा सामाजिक, मानसिक, शारीरिक आणि शैक्षणिक विकास एकत्रितपणे होतो.

शालेय जीवनातील विद्यार्थ्यांचा सर्वांगीण विकास:



निष्कर्ष :

1. शालेय जीवन विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण विकास करण्यासाठी महत्त्वाचे आहेत.
2. शाळेमध्ये विविध पार्श्वभूमी असलेली विद्यार्थी मित्र, विविध विषयांचे शिक्षकांशी संवाद, प्रेक्षणीय सहली,

- मुख्याध्यापक, शाळेमध्ये मार्गदर्शन करण्यात येणारे पाहुणे यांच्याशी संवाद साधण्याची व परिचय होण्यास संधी मिळते त्यामुळे विद्यार्थ्यांच्या सामाजिक कौशल्यांमध्ये सुधारणा होते.
3. शालेय जीवन विद्यार्थ्यांना आत्मविश्वास निर्माण करण्यासाठी अनुकूल वातावरण तयार करते. क्रीडा, सांस्कृतिक कार्यक्रम, शिस्त विद्यार्थ्यांना स्व-जाणीव करण्यास व स्वतःची ओळख निर्माण करण्यास शिकविते.
 4. समूह कार्य केल्यामुळे विद्यार्थ्यांच्या नेतृत्व कौशल्यांमध्ये सुधारणा झालेली दिसून आली यामुळे त्यांचा आत्मविश्वास वाढला असून निर्णय घेण्याची क्षमता आणि संवाद कौशल्य विकसित झाली आहेत.
 5. शालेय वातावरण विद्यार्थ्यांच्या सामाजिक व मानसिक विकासासाठी उपयुक्त ठरले आहे. विविध कार्यक्रम, कार्यशाळा आणि सांस्कृतिक कार्यक्रम विद्यार्थ्यांना एकमेकांसोबत परस्पर संवाद साधण्याची व सहकार्य करण्याची शिकवण देतात.
 6. शिक्षकांच्या योग्य मार्गदर्शनामुळे विद्यार्थ्यांना योग्य दिशा, करिअर संधी आणि सामाजिक वावरणे विकसित करण्यास मदत झालेली आढळून आले.
 7. तंत्रज्ञानाच्या योग्य वापरामुळे विद्यार्थ्यांना ऑनलाइन प्लॅटफॉर्म मिळाल्यामुळे आणि सोशल मीडिया नेटवर्कमुळे विद्यार्थी एकमेकांशी जोडली गेल्यामुळे सामाजिक संवाद साधण्याचा अनुभव वाढीस आलेले आहे.
 8. शालेय विविधता, परंपरा आणि संस्कृती यांची ओळख समजून घेण्यासाठी छोटे व्यासपीठ शाळेमध्ये मुलांना भेटते.

संदर्भ ग्रंथ सूची :

1. 'जीवन शिक्षण मासिक' राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र.
2. मुलांच्या सर्वांगीण विकासासाठी "माझी उपक्रमशील शाळा" ऑनलाईन फेसबुक शालेय ग्रुप

3. डॉ. ल ना गो लोखंडे, -" शालेय जीवन आणि समाजशास्त्र".
4. डॉ. अरुणा देशमुख, -" शालेय जीवन आणि सामाजिक शिस्त"
5. डॉ. राधा देशमुख, " बालकांच्या सामाजिक विकासाचे मार्गदर्शन."